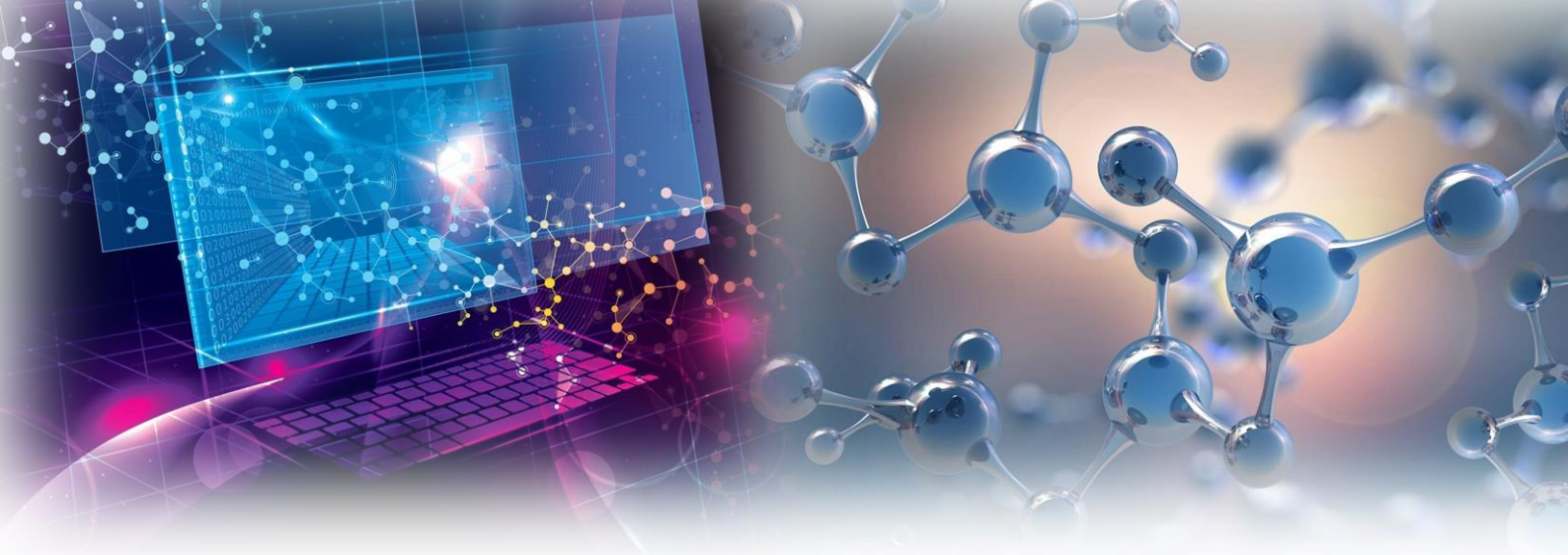

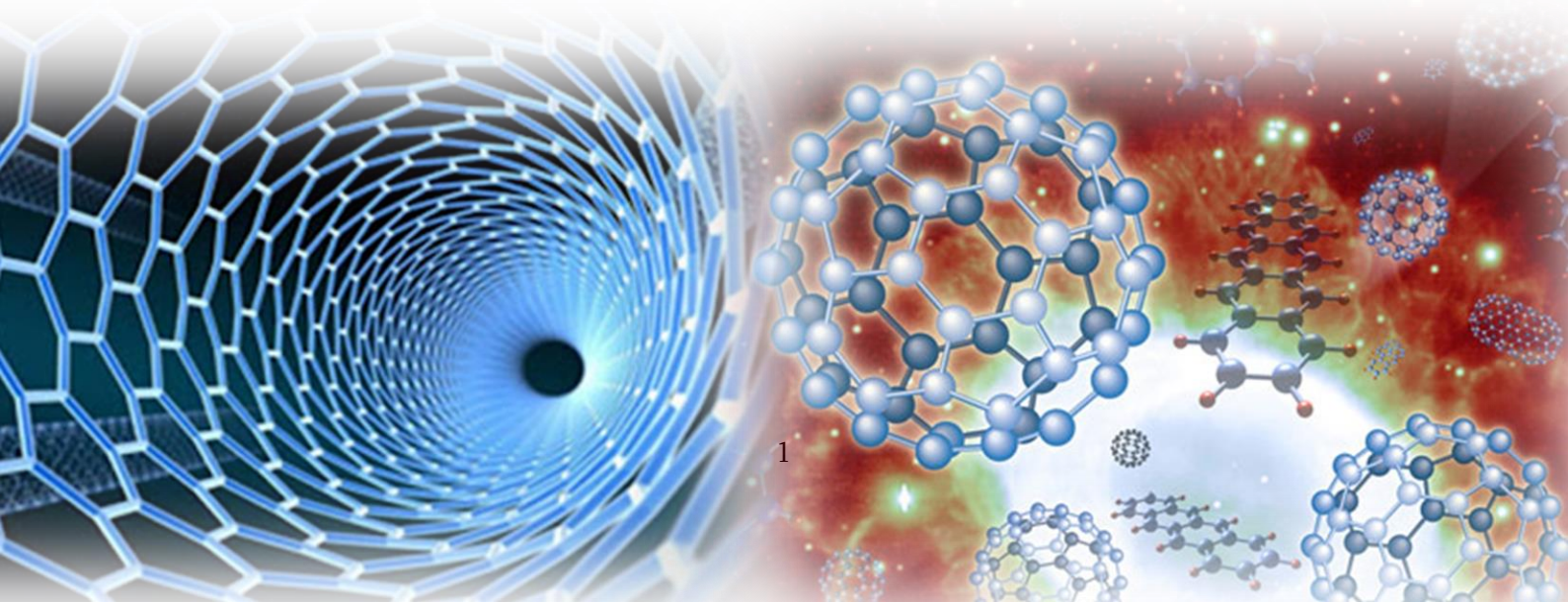
Հայաստանի քիմիայի օլիմպիադա 2022

Նախապատրաստական խնդիրներ

10-րդ դասարան

Բացահայտենք քիմիան միասին

ՀՔՕ 2022: Նախապատրաստական խնդիրներ:

Հարգելի աշակերտներ, սիրելի հայրենակիցներ

Այս գրքույկը պարունակում է մի շարք հետաքրքիր քիմիական խնդիրներ, որոնք կօգնեն ձեզ նախապատրաստվել 2022 թ.-ի քիմիայի առարկայական օլիմպիադային, ինչպես նաև հարստացնել ձեր գիտելիքները և ձեռք բերել նոր հմտություններ: Հանրապետական օլիմպիադայի բոլոր փուլերում դուք հանդիպելու եք այս խնդիրների թեմաներին և բովանդակությանը մոտ խնդիրներ:

Գրքույկը պարունակում է խնդիրներ, որոնք ընդգրկում են քիմիայի գրեթե բոլոր հիմնական բաժինների՝ ֆիզիկական քիմիայի, անալիտիկ քիմիայի, անօրգանական քիմիայի, օրգանական քիմիայի և բիոքիմիայի հիմնական դասական ուղղությունները:

Մաղթում ենք հաջողություն և սպասում ենք ձեզ հանրապետական փուլին:

*ՀՔՕ հանձնաժողով
Էլ. հասցե՝ armchemolymp@gmail.com*

Նախապատրաստական խնդիրներ 2022

10-րդ դասարան

Տեսական խնդիրներ

Անհրաժեշտ հմտություններ և հիմնական թեմաներ.

- Պատկերացումներ անօրգանական միացությունների ստացման, փոխարկումների և կառուցվածքի մասին
- Ընդհանուր մաթեմատիկական գործողություններ
- Լաբորատոր սխեմաներ, աշխատանքի մասին պատկերացում
- Որոշ նյութերի քիմիական և ֆիզիկական հատկությունների մասին տարրական պատկերացումներ
- Քիմիական կինետիկա. ռեակցիայի միջին արագություն, զանգվածների ազդման օրենք, Վանթ-Հոֆֆի օրենք
- Քիմիական թերմոդինամիկա. էնթալպիա, կապի էներգիա
- Բյուրեղաքիմիա. Խորանարդաձև տարրական բջիջներ
- Անալիտիկ քիմիա. pH, հիմնական տիտրման մեթոդներ, քրոմատագրություն
- Օրգանական իզոմերիա
- Պարզ օրգանական ռեակցիաներ

Օլիմպիադայի դպրոցական, մարզային և հանրապետական փուլերում չեն հանդիպելու.

- Միջուկային սինթեզ
- Պոլիմերի տեսություն
- Պոլիմերներ, դրանց ստացումը, կառուցվածքը և հատկությունները

ՀՔՕ 2022: Նախապատրաստական խնդիրներ:

Անհրաժեշտ տվյալներ և բանաձևեր

Ունիվերսալ գազային հաստատուն

$$R = 8.314 \text{ Ջ/(մոլ} \times \text{Կ)}$$

Մթնոլորտային ճնշում

$$P_0 = 1 \text{ մթն} = 1.01325 \text{ բար} = 101.325 \text{ կՊա}$$

Ցելսիուս-Կելվին

$$0^\circ\text{C} = 273,15 \text{ Կ}$$

ԷՎ-ն ըստ ՄՀ-ի

$$1 \text{ էՎ} = 1.6 \times 10^{-19} \text{ Ջ}$$

Ավոգադրոյի հաստատունը

$$N_A = 6.022 \times 10^{23} \text{ մոլ}^{-1}$$

Ռեակցիայի էնթալպիայի կապը

$$\Delta_r H = \sum_{\text{վերջ}} \Delta_f H - \sum_{\text{եկ}} \Delta_f H$$

առաջացման էնթ. հետ

Վանթ-Հոֆֆի օրենքը

$$\frac{r(T_2)}{r(T_1)} = \gamma^{\frac{T_2 - T_1}{10}}$$

Ջրածնական ցուցիչ

$$\text{pH} = -\log[\text{H}^+]$$

Իդեալական գազի հավասարումը

$$PV = nRT$$

Հզորություն

$$P = \frac{A}{t}$$

Խտություն

$$\rho = \frac{m}{V}$$

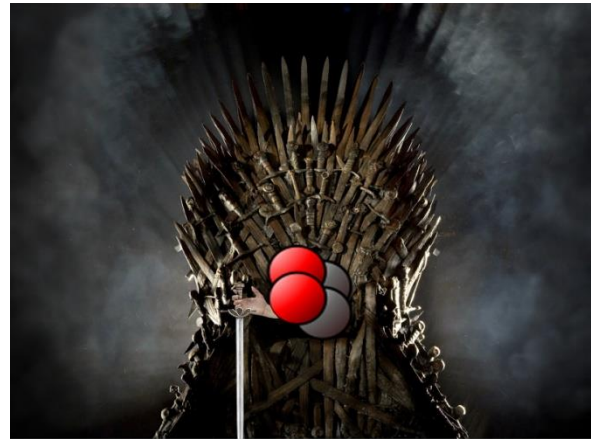
Քիմիական տարրերի պարբերական աղյուսակ

1																	18
1 H 1.008	2											13	14	15	16	17	2 He 4.003
3 Li 6.94	4 Be 9.01											5 B 10.81	6 C 12.01	7 N 14.01	8 O 16.00	9 F 19.00	10 Ne 20.18
11 Na 22.99	12 Mg 24.31	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13 Al 26.98	14 Si 28.09	15 P 30.97	16 S 32.06	17 Cl 35.45	18 Ar 39.95
19 K 39.10	20 Ca 40.08	21 Sc 44.96	22 Ti 47.87	23 V 50.94	24 Cr 52.00	25 Mn 54.94	26 Fe 55.85	27 Co 58.93	28 Ni 58.69	29 Cu 63.55	30 Zn 65.38	31 Ga 69.72	32 Ge 72.63	33 As 74.92	34 Se 78.97	35 Br 79.90	36 Kr 83.80
37 Rb 85.47	38 Sr 87.62	39 Y 88.91	40 Zr 91.22	41 Nb 92.91	42 Mo 95.95	43 Tc -	44 Ru 101.1	45 Rh 102.9	46 Pd 106.4	47 Ag 107.9	48 Cd 112.4	49 In 114.8	50 Sn 118.7	51 Sb 121.8	52 Te 127.6	53 I 126.9	54 Xe 131.3
55 Cs 132.9	56 Ba 137.3	57-71	72 Hf 178.5	73 Ta 180.9	74 W 183.8	75 Re 186.2	76 Os 190.2	77 Ir 192.2	78 Pt 195.1	79 Au 197.0	80 Hg 200.6	81 Tl 204.4	82 Pb 207.2	83 Bi 209.0	84 Po -	85 At -	86 Rn -
87 Fr -	88 Ra -	89-103	104 Rf -	105 Db -	106 Sg -	107 Bh -	108 Hs -	109 Mt -	110 Ds -	111 Rg -	112 Cn -	113 Nh -	114 Fl -	115 Mc -	116 Lv -	117 Ts -	118 Og -

57 La 138.9	58 Ce 140.1	59 Pr 140.9	60 Nd 144.2	61 Pm -	62 Sm 150.4	63 Eu 152.0	64 Gd 157.3	65 Tb 158.9	66 Dy 162.5	67 Ho 164.9	68 Er 167.3	69 Tm 168.9	70 Yb 173.0	71 Lu 175.0
89 Ac -	90 Th 232.0	91 Pa 231.0	92 U 238.0	93 Np -	94 Pu -	95 Am -	96 Cm -	97 Bk -	98 Cf -	99 Es -	100 Fm -	101 Md -	102 No -	103 Lr -

Խնդիր 10-1: Միջուկների խաղը:

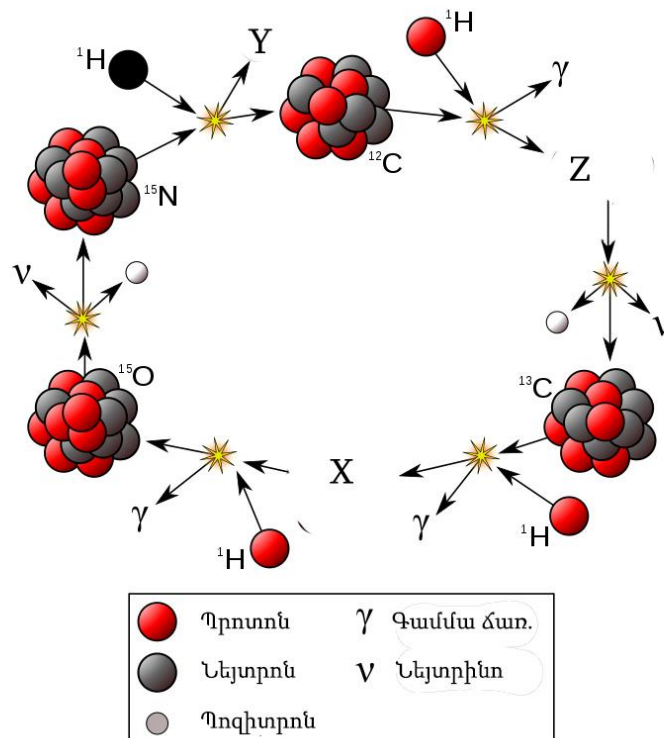
Նուկլեոսիդները տիեզերքում ջրածնից ծանր միջուկների սինթեզն է: Այն բաժանվում է 3 խմբի՝ առաջնային նուկլեոսիդներ, որը տեղի է ունեցել Մեծ պայթյունին հաջորդող կարճ ժամանակահատվածում, աստղային նուկլեոսիդներ՝ աստղերում տեղի ունեցող միջուկային սինթեզներ, և տիեզերական ճառագայթների ազդեցությամբ նուկլեոսիդներ:

Աստղային նուկլեոսիդների արդյունքում անջատված հսկայական էներգիայի հիմնական աղբյուրները երկուսն են՝ պրոտոն-պրոտոնային և CNO ցիկլերը: Պրոտոն-պրոտոնային ցիկլի ժամանակ նախ իրար են միանում երկու պրոտոններ՝ առաջացնելով դեյտերիումի միջուկ (անջատված էներգիան՝ 0.42 ՄԷՎ), այնուհետև դեյտերիումի միջուկին միանում է ևս մեկ պրոտոն՝ առաջացնելով **A** միջուկը և արձակելով զամմա-ճառագայթ (անջատված էներգիան՝ 5.49 ՄԷՎ), իսկ վերջին փուլում երկու **A** միջուկներ միանում են իրար՝ առաջացնելով ^4He միջուկ և արձակելով պրոտոններ (անջատված էներգիան՝ 12.85 ՄԷՎ):

1. **Գտնե՛ք A** միջուկը:
2. **Որոշե՛ք p**, թե քանի՞ պրոտոն է արձակվում նուկլեոսիդների վերջին փուլում:
3. **Հաշվե՛ք p**, թե քանի ՄԷՎ էներգիա է անջատվում մեկ ^4He միջուկ սինթեզվելիս:
4. **Հաշվե՛ք p**, թե քանի Δ էներգիա է անջատվում մեկ մոլ ^4He միջուկ սինթեզվելիս:

CNO ցիկլը իրենից ներկայացնում է մի քանի ցիկլերի համախումբ, որոնցից ամենապարզը CN ցիկլն է, որը պատկերված է նկարում: Ցիկլի ընթացքում անջատված էներգիան 26.72 ՄԷՎ է: Մեկ միջուկի մասնակցությամբ ընթացող ցիկլի ժամանակը 333 միլիոն տարի է:

ՀՔՕ 2022: Նախապատրաստական խնդիրներ:

5. Գտե՛ք X , Y և Z միջուկները:

6. Հաշվե՛ք ցիկլի էներգաարտադրողականությունը՝ 1 մոլից անջատված էներգիան մեկ տարվա ընթացքում:

Միջուկային սինթեզի մեկ այլ հետաքրքիր ռեակցիա է եռակի հելիումային ռեակցիան: Դրանում նախ երկու ${}^4\text{He}$ միջուկներ միանում են՝ առաջացնելով ${}^8\text{Be}$ -ի անկայուն միջուկ և կլանելով 0.092 ՄէՎ էներգիա, այնուհետև վերջինիս միանում է ևս մեկ ${}^4\text{He}$ -ի միջուկ՝ առաջացնելով ${}^{12}\text{C}$ միջուկ և անջատելով 7.367 ՄէՎ էներգիա: Հուսանք, որ մի օր տեխնոլոգիաները կհասնեն այն մակարդակին, որ ատոմակայաններում հնարավոր կլինի իրականացնել այս պրոցեսը:

7. Ընդունելով, որ միջին վիճակագրական բնակարանն օրական ծախսում է 5 կՎտ էլեկտրաէներգիա, իսկ ատոմակայանի ռեակտորներն աշխատում են առանց էներգիայի կորստի, հաշվե՛ք, թե ինչ զանգվածով (գ) ${}^{12}\text{C}$ պետք է սինթեզել 10000 բնակելի տուն ունեցող քաղաքը 1 տարի էլեկտրաէներգիայով ապահովելու համար:

Խնդիր 10-2: Փոքրիկ առիթից՝ մեծ պատմություն:

Ալկանները կամ պարաֆինները ագիլիկ հագեցած ածխաջրածիններ են: Դրանք ունեն C_nH_{2n+2} ընդհանուր բանաձև, որտեղ n -ը բնական թիվ է: Դասի պարզագույն ներկայացուցիչը մեթանն է՝ CH_4 :

1. **Գծե՛ք** մեթանի կառուցվածքային բանաձևը:
2. **Նշե՛ք** ածխածնի հիբրիդացումը մեթանի մոլեկուլում:
3. **Գրե՛ք** մեթանի ստացման 2 ռեակցիայի հավասարում:

Ալկաններն ունեն մեծ կիրառություն քիմիական արդյունաբերությունում: Դրանք օգտագործում են նաև որպես վառելիք, քանի որ դրանց այրումից անջատվում է մեծ քանակությամբ ջերմություն:

4. **Գրե՛ք** ալկանների (C_nH_{2n+2}) այրման ընդհանուր տեսքով ռեակցիայի հավասարումը:

Այս խնդրում մենք օգտագործելով որոշ փորձնական տվյալներ, կփորձենք տեսականորեն հաշվել պենտանի այրման ստանդարտ էնթալպիայի փոփոխությունը:

Առաջին մեթոդում մենք կփորձենք հաշվել՝ օգտագործելով կապի էներգիան:

Կապ	C – C	C – H	O = O	C = O	O – H
Էներգիա (կՋ/մոլ)	347	413	495	799	467

5. **Գրե՛ք**, թե n ՝ կապերն են խզվում ու առաջանում 4-րդ հարցում գրված ռեակցիայում:
6. **Արտահայտե՛ք** ալկանների այրման ընդհանուր ռեակցիայի (4-րդ հարց) ստանդարտ էնթալպիայի փոփոխությունը (կՋ/մոլ) n -ով՝ օգտագործելով վերևում տրված աղյուսակի տվյալները:
7. **Հաշվե՛ք** պենտանի այրման ստանդարտ էնթալպիայի փոփոխությունը (կՋ/մոլ):

Երկրորդ մեթոդում կօգտագործենք որոշ ալկանների և դրանց այրման արգասիքների ստանդարտ գոյացման էնթալպիաների փոփոխությունները ($\Delta_f H^\circ$):

Միացություն	$\Delta_f H^\circ$ (կՋ/մոլ)
$H_2O_{(h)}$	-285,8
$CO_{2(q)}$	-393,5
$CH_{4(q)}$	-74,9
$C_2H_{6(q)}$	-84,7
$C_3H_{8(q)}$	-103,8
$C_4H_{10(q)}$	-125,6

8. **Հաշվե՛ք** մեթանի, էթանի, պրոպանի, բութանի այրման ստանդարտ էնթալպիաների փոփոխությունները (կՋ/մոլ):
9. **Կառուցե՛ք** այրման ստանդարտ էնթալպիաների փոփոխությունների կախվածությունը n -ից արտահայտող գրաֆիկ՝ $\Delta_c H^\circ = f(n)$:
10. **Գրե՛ք** 9-րդ հարցում գծած ուղղի հավասարումը:

ՀՔՕ 2022: Նախապատրաստական խնդիրներ:

11. **Հաշվե՛ք** պենտանի այրման ստանդարտ էնթալպիայի փոփոխությունը (կՋ/մոլ)՝ օգտագործելով ձեր կողմից 10-րդ հարցում գրված հավասարումը:

Պենտանի գոյացման ստանդարտ էնթալպիայի փոփոխությունը -173,5 կՋ/մոլ է:

12. **Գրե՛ք** պենտանի այրման ռեակցիայի հավասարումը:

13. **Հաշվե՛ք** պենտանի այրման ստանդարտ էնթալպիայի փոփոխությունը (կՋ/մոլ):

14. **Համեմատե՛ք** ձեր կողմից ստացված տեսական և փորձնական տվյալները: Քանի՞ տոկոսով են տարբերվում տեսական արժեքները փորձնականից:

Խնդիր 10-3: Բարի գալուստ քիմիական կինետիկա:

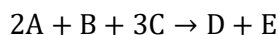
Քիմիական թերմոդինամիկայի միջոցով մենք կարող ենք պարզել ռեակցիայի ուղղությունը, սակայն այն չի պատասխանում «արդյո՞ք կընթանա ռեակցիան» և «ե՞րբ կավարտվի ռեակցիան» հարցերին: Այս և մի շարք այլ հարցերի պատասխաններ տալիս է քիմիական կինետիկան:

Ռեակցիայի միջին արագությունը սահմանվում է որպես լուծույթում կամ գազային ֆազում մոլեկուլների քանակի փոփոխությունը միավոր ժամանակում:

$$r = \pm \frac{1}{V} \frac{\Delta n}{\Delta t}$$

որտեղ r -ը ռեակցիայի արագությունն է, V -ն՝ ծավալը, t -ն՝ ժամանակը, n -ը՝ նյութաքանակը:

Քիմիական կինետիկայի որոշ հասկացություններ քննարկենք ստորև տրված ուրվագրի հիման վրա:

1. **Գրե՛ք** D -ի առաջացման միջին արագության համար արտահայտություն՝ կախված D -ի կոնցենտրացիայի փոփոխությունից:
2. **Արտահայտե՛ք** D -ի առաջացման միջին արագությունը A , B , C և E նյութերի կոնցենտրացիաների փոփոխություններով:

1864-1867 թվականներին նորվեգացի գիտնականներ Կ. Գուլդբերգի և Պ. Վաագեյի կողմից բացահայտվել է զանգվածների ազդման օրենքը: Ժամանակի յուրաքանչյուր պահին քիմիական ռեակցիայի արագությունը համեմատական է փոխազդող ռեակտանտների կոնցենտրացիաներին՝ համապատասխան ցուցիչներով: Զանգվածների ազդման օրենքը վերը տրված ուրվագրի համար կգրվի այսպես.

$$r = k[A]^x[B]^y[C]^z$$

որտեղ k -ն արագության հաստատունն է, իսկ x , y և z ցուցիչները կարող են ընդունել ցանկացած իրական թվի արժեք:

x , y և z ցուցիչների արժեքները որոշվում են փորձնական տվյալներով: Աղյուսակում տրված են որոշ փորձնական տվյալներ ($T=298^\circ\text{C}$):

Փորձի համար	$[A]_0$ (մոլ/լ)	$[B]_0$ (մոլ/լ)	$[C]_0$ (մոլ/լ)	$r_0 \times 10^3$ (մոլ $\times$ $\text{l}^{-1} \times \text{s}^{-1}$)
1	1	1	1	2,27
2	2	1	1	9,08
3	1	3	1	6,81
4	2	3	2	27,24

3. **Հաշվե՛ք** x , y և z ցուցիչների արժեքները:
4. **Գրե՛ք** վերը տրված ուրվագրի համար զանգվածների ազդման օրենքը:
5. **Հաշվե՛ք** k -ի արժեքը՝ գրելով նրա չափման միավորը:
6. **Հաշվե՛ք** թե քանի անգամ կփոխվի ռեակցիայի արագությունը, եթե

ՀՔՕ 2022: Նախապատրաստական խնդիրներ:

- I. [A] – ն 3 անգամ, [B] – ն $\frac{1}{2}$ անգամ և [C] – ն 2 անգամ փոխվի
- II. [A] – ն $\frac{1}{3}$ անգամ, [B] – ն 3 անգամ և [C] – ն $\frac{3}{2}$ անգամ փոխվի
- III. [A] – ն 2 անգամ, [B] – ն $\frac{1}{4}$ անգամ և [C] – ն 3 անգամ փոխվի

Ջերմաստիճանը բարձրացնելիս ռեակցիաների մեծամասնության արագությունն աճում է: Քիմիական կինետիկայում ջերմաստիճանի ազդեցությունը քանակական բնութագրելու համար մենք կօգտվենք Վանտ-Հոֆֆի օրենքից: Ըստ այդ օրենքի՝ ռեակցիոն խառնուրդը 10°C-ով տաքացնելիս, ռեակցիայի արագությունը փոխվում է երկուսից չորս անգամ:

$$\frac{r(T_2)}{r(T_1)} = \gamma^{\frac{T_2 - T_1}{10}}$$

Երբ ռեակցիոն խառնուրդի $T = 328$ Կ և $[A]_0 = [B]_0 = [C]_0 = 1$ մոլ/լ, ռեակցիայի արագությունը՝ $r = 8.232 \times 10^{-2}$ մոլ $\times$ լ $^{-1}$ $\times$ վ $^{-1}$:

7. **Գրե՛ք** Վանտ-Հոֆֆի օրենքը՝ արտահայտած արագության հաստատուններով:

8. **Հաշվե՛ք** γ -ի արժեքը:

9. **Հաշվե՛ք**, թե քանի անգամ կփոխվի ռեակցիայի արագությունը, եթե

I. ռեակցիան իրականացվի 100°C-ում:

II. ռեակցիան իրականացվի 0°C-ում:

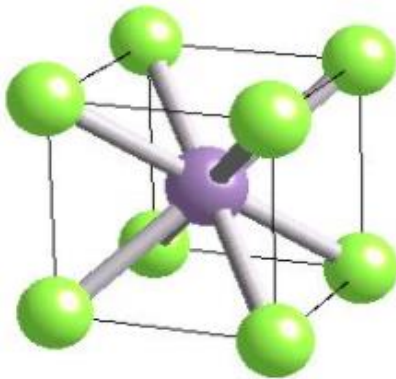
Ռեակցիայի կիսատրոհման պարբերությունն այն ժամանակն է, երբ փոխարկվում է ելանյութերի քանակների կեսը: Ընդունեք, որ վերը տրված ուրվագրի կիսատրոհման պարբերությունը ($\tau_{1/2}$) 9 րոպե է ($T = 298$ Կ):

10. **Գրե՛ք** Վանտ-Հոֆֆի օրենքը՝ արտահայտած կիսատրոհման պարբերություններով:

11. **Հաշվե՛ք** կիսատրոհման պարբերությունը 50°C-ում:

Խնդիր 10-4: Բյուրեղամանիա:

Մաս 1:

Նկար 1

Բյուրեղները հանդիպում են ամենուրեք: Շատերը բյուրեղները համարում են կախարդական՝ իրենց գեղեցկության պատճառով: Որոշների կարծիքով կախարդանքը կայանում է նրանում, որ բյուրեղներն ունեն կանոնավոր կառուցվածք, քանի որ կատիոնները և անիոնները դասավորված են կանոնավոր հաջորդականությամբ: Սովորական պայմաններում ցեզիումի քլորիդը՝ CsCl-ը, գտնվում է α ձևով: Նկար 1-ում պատկերված է α – CsCl-ի տարրական բջիջը: Այն իրենից ներկայացնում է պարզ խորանարդ, որտեղ ցեզիումի կատիոնը գտնվում է կենտրոնում, իսկ քլորի անիոնները՝ խորանարդի գագաթներում:

1-1. Գրե՛ք Cs^+ -ի և Cl^- -ի կոորդինացիոն թվերը (ԿԹ):

1-2. Հաշվե՛ք Cs^+ -ի և Cl^- -ի քանակները տարրական բջջում:

α – CsCl-ի խտությունը 3.988 գ/սմ^3 է:

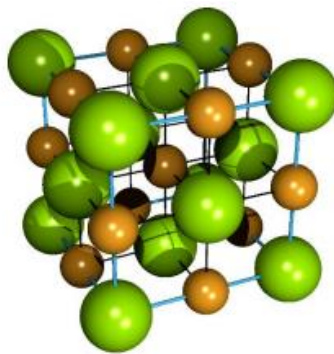
1-3. Գտե՛ք α – CsCl-ի տարրական բջջի ծավալը:

1-4. Հաշվե՛ք α – CsCl-ի բյուրեղացանցի հաստատունը (a):

1-5. Հաշվե՛ք $r(\text{Cs}^+) + r(\text{Cl}^-)$ արտահայտության արժեքը:

1-6. Հաշվե՛ք $r(\text{Cs}^+)$ -ի արժեքը, եթե $r(\text{Cl}^-) = 1,81 \text{ \AA}$:

Մինչև 454°C տաքացնելիս՝ α – CsCl-ը փոխարկվում է β – CsCl-ի: Այն ունի նիստակենտրոն տարրական բջիջ: Քլորի անիոնները գտնվում են խորանարդի գագաթներում և նիստերի կենտրոններում, իսկ ցեզիումի կատիոնները՝ օկտաէդրիկ դաստարկություններում, ինչպես պատկերված է նկար 2-ում:

Նկար 2

1-7. Գրե՛ք Cs^+ -ի և Cl^- -ի կոորդինացիոն թվերը (ԿԹ):

1-8. Հաշվե՛ք Cs^+ -ի և Cl^- -ի քանակները տարրական բջջում:

1-9. Հաշվե՛ք β – CsCl-ի բյուրեղացանցի հաստատունը (a), ($\text{\AA}$):

ՀՔՕ 2022: Նախապատրաստական խնդիրներ:

Մաս 2:

Իոնային միացության կառուցվածքը կարելի է որոշել կատիոնի և անիոնի հարաբերական չափերից ելնելով: $\frac{r^+}{r^-}$ հարաբերությունը ցույց է տալիս, թե ինչ տարածք կարող է զբաղեցնել կատիոնը անիոնային բյուրեղացանցում: Այս օրենքն առաջարկել է Պոլինգը՝ 1929 թվականին: Այն շատ է օգնել կառուցվածքներ ուսումնասիրելիս, սակայն կան շատ բացառություններ այս օրենքից: Այս մասում կուսումնասիրենք CsCl-ի և NaCl-ի տիպի բյուրեղացանցերը, որոնք պատկերված են համապատասխանաբար նկար 1-ում և 2-ում: Ստորև աղյուսակում տրված են որոշ իոնների շառավիղներ:

Իոն	r (Å)
Br⁻	1.96
I⁻	2.2
F⁻	1.33
Na⁺	1.02
Li⁺	0.74

- 2-1. **Որոշե՛ք** LiF, CsBr, NaBr և CsI աղերի տարրական բջիջները ո՞ր տիպերին են պատկանում՝ NaCl-ի թե՞ CsCl-ի:
- 2-2. **Հաշվե՛ք** LiF, CsBr, NaBr և CsI աղերի տարրական բջիջների բյուրեղացանցերի հաստատունները (a), (Å):

Խնդիր 10-5: Կանաչ վիշապը:

Պենտաբորան-9-ը (B_5H_9), որին հաճախ անվանում են կանաչ վիշապ կամ վիշապասպան, բորի հիդրիդ է, որի մոլեկուլի կառուցվածքում բորի ատոմները դասավորված են քառանկյուն բուրգի տեսքով:

1. **Գծե՛ք** պենտաբորան-9-ի կառուցվածքային բանաձևը, եթե այն պարունակում է կամրջակային ջրածնի ատոմներ:

2. **Քանի՞** կամրջակային ջրածնի ատոմ է պարունակում պենտաբորան-9-ը:

3. **Քանի՞** տեսակի ջրածնի ատոմ է պարունակում պենտաբորան-9-ի մեկ մոլեկուլը:

Պենտաբորան-9-ը կարող է փոխազդել ալկիլհալոգենիդների հետ, առաջացնելով ալկիլպենտաբորան-9-ներ:

4. **Գրե՛ք** ալկիլպենտաբորան-9-ների համար ընդհանուր բանաձև (ալկիլ խումբը նշանակեք R-ով):

5. Ելնելով 3-րդ հարցում Ձեր տված պատասխանից, **գծե՛ք** մեթիլպենտաբորան-9-ի բոլոր իզոմերների կառուցվածքային բանաձևերը:

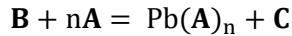
6. **Գծե՛ք** դիմեթիլպենտաբորան-9-ի բոլոր իզոմերների կառուցվածքային բանաձևերը:

Պենտաբորան-9-ը փոխազդում է հալոգենների հետ, առաջացնելով հալոպենտաբորան-9-ներ: Յոդպենտաբորան-9-ը փոխազդել է դիմեթիլ եթերի($(CH_3)_2O$) հետ, առաջացնելով **A** միացությունը, որում ջրածնի զանգվածային բաժինը 13.57% է, և **B** հեշտ ցնդելի միացությունը:

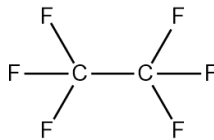
7. **Գրե՛ք A և B** միացությունների քիմիական բանաձևերը:

Խնդիր 10-6: Կապարի միացությունը:

Կապար պարունակող $Pb(A)_n$ միացությունը առաջին անգամ սինթեզվել է 1988թ-ին՝ Տեխասի համալսարանում: Այն սինթեզելու համար նախ հեքսաֆտորէթանի (C_2F_6) պլազմայից ստացել են **A** ռադիկալը, այնուհետև վերջինս ցածր ջերմաստիճանում փոխադրեցության մեջ են դրել կապար պարունակող **B** բինար միացություն հետ, որում կապարի զանգվածային բաժինը 74.5% է:

1. Պլազմայում հեքսաֆտորէթանից ռադիկալների առաջացումը տեղի է ունենում կապերից մեկի ճեղքումով: **Գտե՛ք** բոլոր հնարավոր մոնոռադիկալները (միէլեկտրոն ռադիկալներ), որոնք կարող են առաջանալ հեքսաֆտորէթանի պլազմայում:

Հեքսաֆտորէթանի կառուցվածքը

2. **Ընտրե՛ք** բոլոր այն միացությունները, որոնք, գոնե տեսականորեն, կարող են առաջանալ հեքսաֆտորէթանի պլազմայում:

- F_2
- CF_4
- C_3F_8
- ն- C_4F_{10}

3. **Գտե՛ք B** և **C** միացություններն ու **A** ռադիկալը, եթե վերջինս առաջանում է հեքսաֆտորէթանում պարունակվող ամենաթույլ կապի խզումից:

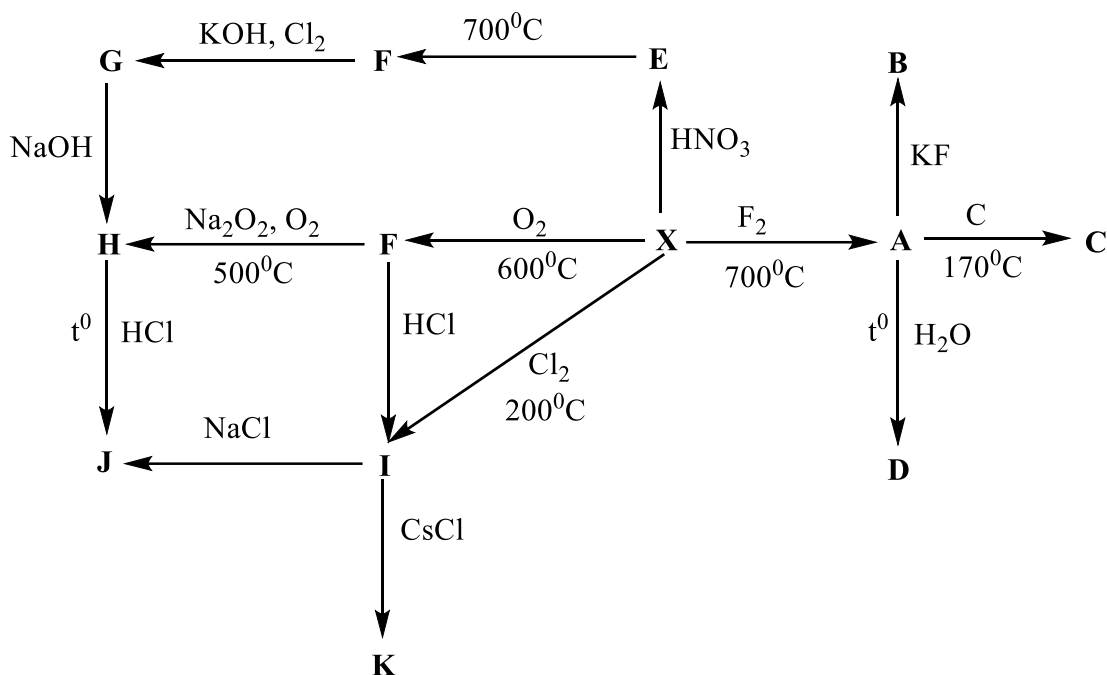
$Pb(A)_n$ միացության սինթեզի մեկ այլ եղանակ առաջարկվել է 1992թ.-ին: Վակուումի միջավայրում տաքացրել են 800 մգ $Sn(A)_4$ և $Pb(C_7H_8)_4$ միացությունների խառնուրդը, ապա ստացվածի անալիզը ցույց է տվել, որ առաջացել է 96,385 մգ $Pb(A)_n$ (57% ելքով), և մնացել է 474,5 մգ $Sn(A)_4$:

4. $Pb(A)_n$ -ում **գտե՛ք** n-ի արժեքը:
5. **Գրե՛ք** նկարագրված ռեակցիայի հավասարումը:
6. **Գձե՛ք** $Pb(A)_n$ -ի կառուցվածքը և **ընտրե՛ք** վերջինիս կառուցվածքի անվանումը.
 - Հարթ քառակուսի
 - Տետրաէդր(քառանկյուն բուրգ)
 - Օկտաէդր(ութանիստ)
 - Գծային

Խնդիր 10-7: «Արծաթե տանիք»

Ուրվագրում տառերով նշված բոլոր նյութերը պարունակում են **X** մետաղը ($\text{Ar}(\text{X}) > 175$), որը միջնադարում հայտնի է եղել «արծաթե տանիք» անվանումով: **F**-ում և **I**-ում **X**-ի զանգվածային բաժինների հարաբերությունը 1.353 է:

1. **Գտե՛ք** **X** մետաղը, **F** և **I** նյութերը:

I նյութը 470°C -ում ցնդում է:

2. **Գծե՛ք** գազային ֆազում **I** նյութի **L**յուիսի կառուցվածքային բանաձևը:
3. **Գծե՛ք** գազային ֆազում **I** նյութի **3D** կառուցվածքային բանաձևը:

J և **K** նյութերի 0.1 մոլ/լ կոնցենտրացիայով 10-ական մլ լուծույթների վրա AgNO_3 -ի լուծույթ ավելացնելիս նստվածք չի առաջանում: **J**-ում նատրիումի զանգվածային բաժինը 6.151 % է: **K**-ում ցեզիումի զանգվածային բաժինը 48,598 % է: **J** և **K** նյութերի մոլեկուլները պարունակում են **X**-ի մեկական ատոմ:

4. **Գրե՛ք** **J** և **K** նյութերի քիմիական բանաձևերը:

A-ն օգտագործվում է որպես ուժեղ օքսիդիչ և ֆտորացնող ագենտ: **A**-ի հիդրոլիզի ռեակցիայի ժամանակ անջատվում է օդոն: Աղյուսակում տրված են ֆտորի զանգվածային բաժինները **A**, **B**, **C** և **D** միացություններում:

A	B	C	D
31.25 %	31.483 %	21.429 %	7.786 %

5. **Գրե՛ք** **A**, **B**, **C** և **D** միացությունների քիմիական բանաձևերը:
6. **Գրե՛ք** **E**, **F**, **G** և **H** միացությունների քիմիական բանաձևերը:
7. **Գրե՛ք** ուրվագրում նշված բոլոր ռեակցիաների հավասարումները:

Խնդիր 10-8: Rumex acetosa:

Ա միացությունն արդյունաբերության մեջ ստանում են ածխաջրերը համապատասխան կատալիզատորի (1.....) ներկայությամբ օքսիդացնելիս: Որպես ածխաջուր հիմնականում օգտագործվում է 2..... -ը, իսկ օքսիդիչ՝ 3.....-ը:

1. Ա. $C_6H_{12}O_6$, Բ. V_2O_5 , Գ. HNO_3/H_2SO_4 նյութերը համապատասխան
նեղրե՛ք տեքստում նշված թվերին:

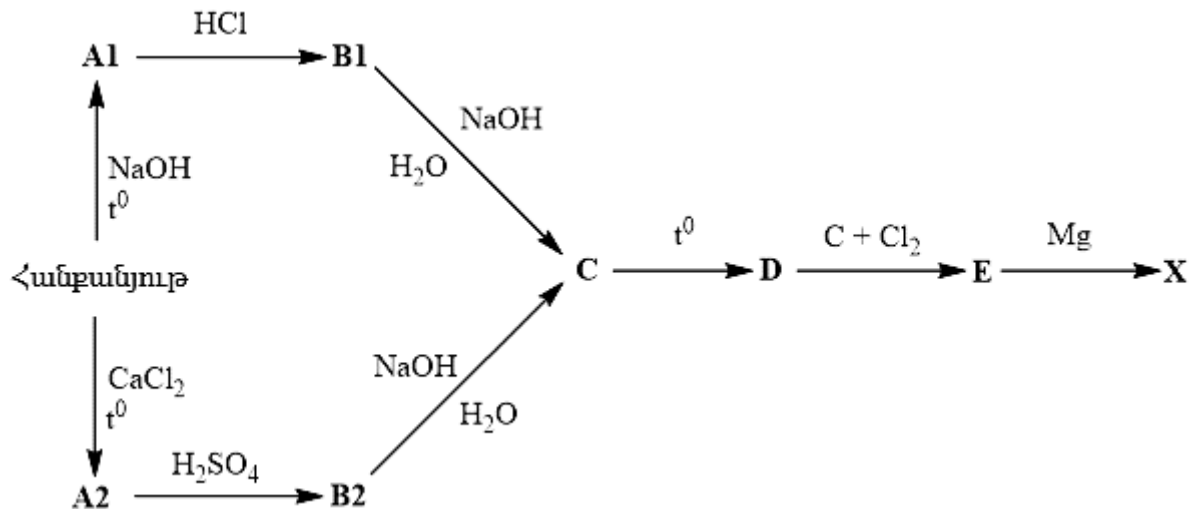
A նյութը փոխազդում է Ca(OH)_2 -ի հետ 1:1 մոլային հարաբերությամբ. առաջանում է սպիտակ նստվածք**(1)**: Այս ռեակցիան կիրառվում է Ca^{2+} իոնների հայտնաբերման համար: 2.2509 գ **A**-ի և Cl_2 -ի փոխազդեցությունից (100 % ելքով) ստացվում է գազային խառնուրդ (**B** և **C**), որն ամբողջությամբ կլանվել է Ca(OH)_2 -ի լուծույթով: Առաջացել է 5.0045 գ սպիտակ նստվածք **(2)**, որը լուծվում է թթվային միջավայրում:

2. Նշված տվյալներից ելնելով, ի՞նչ հատկություններ ունի **A** նյութը: **Ընտրե՛ք** ճիշտ պատասխանը:

Ա) Օքսիդիչ և հիմնային	Բ) Օքսիդիչ և թթվային
Գ) Վերականգնիչ և հիմնային	Դ) Վերականգնիչ և թթվային
3. **Գրե՛ք** սպիտակ նստվածքների (1, 2), **B** և **C** գազերի քիմիական բանաձևերը (**C** գազը պարունակում է թթվածին):
4. **Հաշվե՛ք** **A**-ի մոլային զանգվածը (գ/մոլ):
5. **Գծե՛ք** **A**-ի կառուցվածքային բանաձևը:
6. **Գրե՛ք** սպիտակ նստվածք (2)-ի թթվային միջավայրում լուծման ռեակցիայի հավասարումը:
7. **Գրե՛ք** ներկայացված ռեակցիաների հավասարումները:

Խնդիր 10-9: Հանքանյութի մշակում:

X տարրն իր հանքաքարերից կարելի է ստանալ ուրվագրում ներկայացված ռեակցիաների միջոցով:

B1 և B2 նյութերը լուծվում են ջրում, պարունակում են նույն կատիոնը՝ XO^{n+} , B2-ում X-ի զանգվածային բաժինը 30.27 % է:

1. **Գտե՛ք X** տարրը:

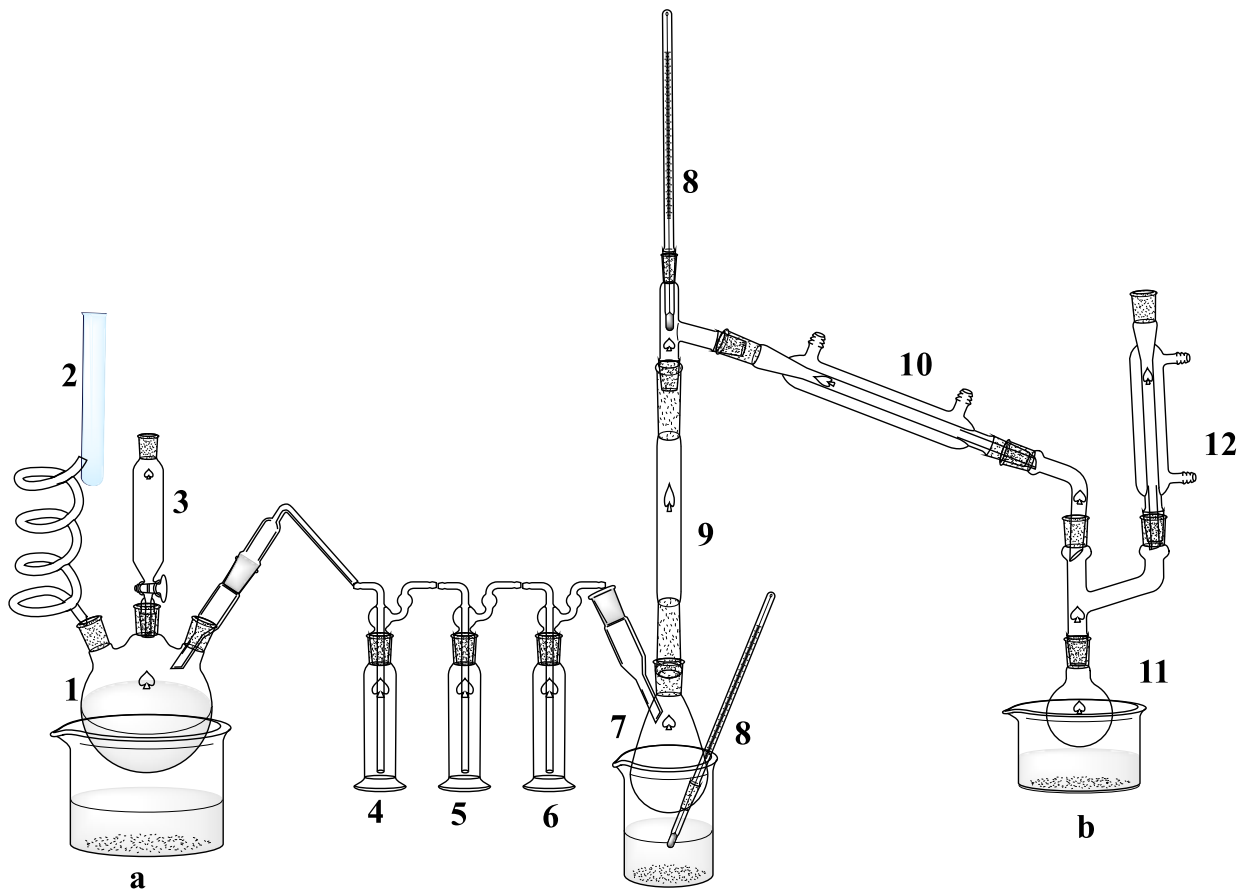
A1 և A2 նյութերը ստացվում են X-ի հանքաքարերը համապատասխանաբար NaOH-ի և CaCl₂-ի հետ բարձր ջերմաստիճանում (մոտ 1000 °C) տաքացնելիս: A1-ը և A2-ը պարունակում են միևնույն անիոնը, որում X-ը գտնվում է իր բարձրագույն օքսիդացման աստճանում:

2. **Գրե՛ք A1 և A2** նյութերի քիմիական բանաձևերը:

3. **Գրե՛ք B1, C, D և E** նյութերի քիմիական բանաձևերը:

Խնդիր 10-10: Լաբորատորիայից՝ արտադրություն:

Եռավզիկ կուրում (1) (սառցաջրային բաղնիքով (a)) լցված կալցիումի կարբիդի (CaC_2) վրա, կաթիլ-կաթիլ ավելացվել է ջուր, որը ձագարով (3) ամրացված է կուրի գլխավոր վզիկին: Հիդրոլիզի արդյունքում առաջացած գազը դիտորդից աջ գտնվող երկրորդական անցքով, որին միացված է ռետինե խողովակ, անցնում է օդային թակարդ (4), այնուհետև ծծմբական թթվով լցված թակարդ (5), վերջում անցնում է մոլեկուլային ցանցով (բյուրեղական ալյումինոսիլիկատ) բեռնված թակարդով (6): Անջատված գազը մտնում է սնդիկի (II) ագետատով և քացախաթթվով բեռնված ռեակտոր (7) (ջրային բաղնիքի ջերմաստիճանը 80°C , իսկ ռեակցիոն խառնուրդի ջերմաստիճանը չի գերազանցում 73°C -ը), որտեղ գազը փոխազդում է քացախաթթվի հետ՝ սնդիկի (II) ագետատի ներկայությամբ (կատալիզատոր): Վերջանյութը հավաքվում է ընդունարանում (11), որը դրված է սառցաջրային բաղնիքի մեջ (b):

1. Եռավզիկ կուր	8. Ջերմաչափ
2. Ապահովության փական	9. Դեֆլեզմատոր
3. Ջրի կաթեցնող ձագար	10. Սառնարան
4. Օդային թակարդ	11. Վերջանյութի ընդունարան
5. Ծծմբական թթվով թակարդ	12. Հետադարձ սառնարան
6. Մոլեկուլյար ցանցով թակարդ	a և b՝ Սառցաջրային բաղնիքներ
7. Ռեակտոր	

1. Բացատրե՛ք 4, 5 և 6 թակարդների դերը համակարգում:

ՀՔՕ 2022: Նախապատրաստական խնդիրներ:

2. Բացատրե՛ք, թե ինչո՞ւ են կիրառվում **a** և **b** բաղնիքները:
3. Բացատրե՛ք, թե ինչո՞վ է պայմանավորված հետադարձ սառնարանի դերը:
4. Գրե՛ք եռավզիկ կոլբում (1) և ռեակտորում (2) ընթացող ռեակցիաների հավասարումները:

Խնդիր 10-11: Անվտանգ ճանապարհորդություն:

Սառցակալած ճանապարհներն անվտանգ դարձնելու համար սառույցի վրա խառնուրդ են շաղ տալիս, որը բաղկացած է NaCl -ից, CaCl_2 -ից և ավազից (ընդունեք, որ ավազի բաղադրության մեջ եղած բոլոր նյութերն իներտ են): Խառնուրդի նմուշն ուղարկեցին վերլուծական լաբորատորիա՝ դրա բաղադրիչների քանակական պարունակությունը պարզելու համար: Քանակական վերլուծությունը հանձնարարեցին փորձառու քիմիկոս-վերլուծաբան Արեգին:

Արեգը սկզբում պատրաստեց ըստ զանգվածի 5%-անոց K_2CrO_4 -ի 50 մլ լուծույթ:

1. **Հաշվե՛ք**, թե քանի՞ գրամ K_2CrO_4 է պետք ըստ զանգվածի 5%-անոց K_2CrO_4 -ի 50 մլ լուծույթ պատրաստելու համար ($\rho = 1.015$ գ/մլ):

Կալիումի քրոմատի լուծույթը պատրաստելուց հետո նա որոշեց ստուգել լաբորատորիայում եղած AgNO_3 -ի և Տրիլոն B-ի (Էթիլեն դիամին տետրաքացախաթթվի (EDTA) երկնատրիումական աղի դիհիդրատ ($\text{C}_{10}\text{H}_{14}\text{O}_8\text{N}_2\text{Na}_2 \cdot 2\text{H}_2\text{O}$)) լուծույթների կոնցենտրացիաները: Դրա համար նա պատրաստեց CaCl_2 -ի 0.1 մոլ/լ կոնցենտրացիայով 200 մլ լուծույթ՝ օգտագործելով $\text{CaCl}_2 \cdot 6\text{H}_2\text{O}$: Ապա, իր պատրաստած CaCl_2 -ի լուծույթից վերցրեց 10 մլ ծավալով նմուշներ: Այդ նմուշները տիտրեց AgNO_3 -ով (ինդ. K_2CrO_4): AgNO_3 -ի լուծույթի ծախսը միջինում կազմեց 12 մլ: Տրիլոն B-ով տիտրելու համար նույնպես վերցրեց 10 մլ ծավալով CaCl_2 -ի լուծույթի նմուշներ: Տրիլոն B-ի ծախսը միջինում կազմեց 16 մլ:

2. **Հաշվե՛ք**, թե CaCl_2 -ի 0.1 մոլ/լ կոնցենտրացիայով 200 մլ լուծույթ պատրաստելու համար քանի՞ գրամ $\text{CaCl}_2 \cdot 6\text{H}_2\text{O}$ է պետք վերցնել:

3. **Գրե՛ք** CaCl_2 -ի և տիտրանտների (AgNO_3 և Տրիլոն B) միջև ընթացող ռեակցիաների կրճատ իոնական հավասարումները: Տրիլոն B-ն նշանակեք որպես H_2Y^{2-} :

4. **Հաշվե՛ք** տիտրանտների կոնցենտրացիաները (մոլ/լ) լուծույթներում:

Տիտրանտների կոնցենտրացիաները պարզելուց հետո Արեգը լաբորատորիա բերված խառնուրդի վրա ավելացրեց ջուր և երկար խառնեց: Խառնուրդի մի մասը լուծվեց, իսկ մյուս մասը մնաց նստվածքի ձևով: Ֆիլտրելով առանձնացրեց նստվածքը և տաքացրեց մինչև հաստատուն զանգված (3.502 գրամ): Նա ֆիլտրատը բաժանեց երկու հավասար մասերի: Առաջին մասը տիտրեց AgNO_3 -ով, իսկ երկրորդ մասը Տրիլոն B-ով: Տիտրումների ընթացքում պարզվեց, որ հետազոտվող լուծույթները խիտ են: Արեգը յուրաքանչյուր տիտրման ժամանակ ստիպված եղավ մի քանի անգամ տիտրանտի լուծույթ ավելացնել բյուրետի մեջ և շարունակեց տիտրումը մինչև վերջ: Վերջում պարզվեց, որ ծախսվել է 87.5 մլ Տրիլոն B-ի և 161.3 մլ AgNO_3 -ի լուծույթներ:

5. Ի՞նչ է իրենից ներկայացնում նստվածքը:

6. **Հաշվե՛ք** CaCl_2 -ի զանգվածը սկզբնական խառնուրդում:

7. **Հաշվե՛ք** NaCl -ի զանգվածը սկզբնական խառնուրդում:

8. **Հաշվե՛ք** սկզբնական խառնուրդում բաղադրիչների զանգվածային բաժինները:

Խնդիր 10-12: Կրաքարային ապարներ:

Կրաքարային ապարների հիմնական բաղադրիչը կալցիումի կարբոնատն է: Բացի CaCO_3 -ից, կրաքարային ապարները պարունակում են նաև դոլոմիտ ($\text{CaCO}_3 \cdot \text{MgCO}_3$), քվարց (SiO_2) և քիչ քանակով պիրիտ (FeS_2):

50 գ կրաքարային ապարի նմուշը, որը պարունակում է նշված չորս նյութերը, ենթարկվել է հետևյալ քիմիական մշակմանը.

Ա) Ամբողջ նմուշը տեղադրել են քլորաջրածնական և ազոտական թթուների խառնուրդի մեջ և տաքացրել են: Անջատվել է 33.33 գ **G1** գազ և առաջացել է **P1** նստվածք: **P1**-ը

լուծույթից առանձնացնելուց և մինչև հաստատուն զանգված չորացնելուց հետո մնացորդի զանգվածը կազմել է 10.63 գ:

Բ) Ա)-ում ստացված լուծույթից երկաթը առանձնացնելու համար ավելացրել են ամոնիումային բուֆեր ($\text{NH}_4\text{OH}/\text{NH}_4\text{Cl}$) և խառնել են, հետո ավելացրել են ամոնիումի սուլֆիդ: Լուծույթը առանձնացրել են երկաթ պարունակող նստվածքից, թթվեցրել են քլորաջրածնական թթվով, եռացրել են, ապա սառեցրել:

Գ) Բ) -ում ստացված թափանցիկ լուծույթին ավելացրել են ավելցուկով նատրիումի սուլֆատ: Առաջացել է սպիտակ նստվածք **P2**-ը: Նստվածքը լուծույթից առանձնացնելուց և մինչև հաստատուն զանգված չորացնելուց հետո զանգվածը կազմել է 45.96 գ:

Դ) Գ) -ում ստացված լուծույթը գոլորշիացրել են և տաքացրել են մինչև սպիտակ ծխի անհետացումը: Մնացած սպիտակ բյուրեղները լուծել են ջրում և ավելացրել են ավելցուկով նատրիումի հիդրօքսիդ: Առաջացել է **P3** սպիտակ նստվածքը: Նստվածքը լուծույթից առանձնացնելուց և մինչև հաստատուն զանգված չորացնելուց հետո զանգվածը կազմել է 3.16 գ:

1. **Գտե՛ք** **G1** գազի և **P1**, **P2**, **P3** նստվածքների բաղադրությունը:
2. **Գրե՛ք** Ա), Գ) և Դ) կետերում ընթացող ռեակցիաների կրճատ իոնական հավասարումները:
3. **Հաշվե՛ք** կրաքարային ապարում չորս բաղադրիչների զանգվածային բաժինները:

Խնդիր 10-13: pH-ի մարզանք:

pH-ը լուծույթում առկա ջրածնի կատիոնների կոնցենտրացիայի բացասական տասնորդական լոգարիթմն է: Այն կիրառվում է շատ փոքր թվերի հետ չափատելու համար.

$$\text{pH} = -\log [\text{H}^+]$$

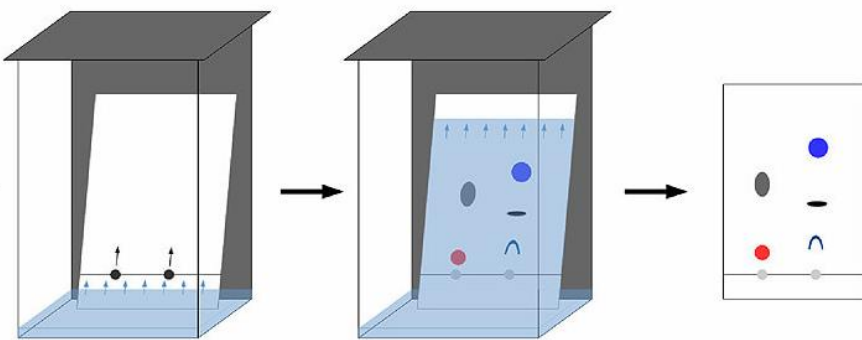
Այս խնդրում կհաշվարկենք մի շարք լուծույթների pH-ը: *Խնդիրն առավել լավ հասկանալու համար խորհուրդ ենք տալիս օգտվել գրականությունից կամ լուծել 2021 թ.-ի 10-րդ դասարանի նախապատրաստական խնդիրները՝ pH-ի վերաբերյալ:*

1. **Հաշվե՛ք** թորած ջրի pH-ը ($\text{pK}_w = 14$):
2. **Հաշվե՛ք** աղաթթվի 10^{-3} մոլ/լ կոնցենտրացիայով լուծույթի pH-ը:
3. **Հաշվե՛ք** նատրիումի հիդրօքսիդի 0.0178 մոլ/լ կոնցենտրացիայով լուծույթի pH-ը:
4. Նատրիումի հիդրօքսիդի 0.5 մոլ/լ կոնցենտրացիայով 10 մլ լուծույթին ավելացրել են աղաթթվի 0.2 մոլ/լ կոնցենտրացիայով 17 մլ լուծույթ: **Հաշվե՛ք** ստացված լուծույթի pH-ը: **Ընդունե՛ք**, որ բոլոր լուծույթների խտությունը 1 գ/մլ է:
5. **Հաշվե՛ք** քացախաթթվի ($\text{pK}_a(\text{CH}_3\text{COOH}) = 4.75$) 0.1 մոլ/լ կոնցենտրացիայով լուծույթի pH-ը:
6. Լուծույթը պարունակում է 0.1 մոլ/լ աղաթթու, և 0.1 մոլ/լ քացախաթթու: **Հաշվե՛ք** լուծույթի pH-ը:
7. **Համեմատե՛ք** 5-րդ և 6-րդ հարցերում տրված լուծույթներում քացախաթթվի դիսոցիացման աստիճանը: Ո՞ր օրենքից է բխում այդ երևույթը:

Խնդիր 10-14: Քրոմատոգրաֆիա:

Քրոմատոգրաֆիան մեր օրերում խառնուրդների բաժանման, քանակական և որակական անալիզի մեթոդներից ամենակիրառելին է ոչ միայն գիտության, այլ նաև կիրառական շատ բնագավառներում (արդյունաբերություն, սննդի անվտանգություն, բժշկություն, դեղագործություն և այլն): Նկարագրենք, թե ինչպես է աշխատում անալիզի այս մեթոդը: Այս մեթոդով առավել հաճախ անալիզի են ենթարկում օրգանական կամ մետաղօրգանական միացությունների խառնուրդները:

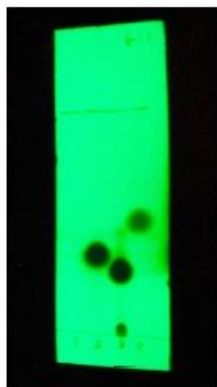
Սկզբում խառնուրդը լուծվում է զազի կամ հեղուկի մեջ, որը կոչվում է շարժուն ֆազ (մոբայլ ֆազ): Ապա, շարժուն ֆազն անցկացվում է անշարժ համակարգի միջով կամ վրայով, որը կոչվում է անշարժ կամ ստացիոնար ֆազ: Արդյունքում՝ խառնուրդում առկա նյութերը փոխազդեցության մեջ են մտնում ստացիոնար ֆազի նյութերի հետ՝ տարբեր ուժերով: Խառնուրդում առկա այն նյութերը, որոնք առավել լավ են փոխազդում ստացիոնար ֆազի հետ, ետ են մնում շարժուն ֆազի հոսքից և խառնուրդում առկա այն նյութերից, որոնք առավել վատ են փոխազդում: Արդյունքում, առաջանում են նյութերի շարժման տարբեր արագություններ, և նյութերը բաժանվում են իրարից:

Քրոմատոգրաֆիայի ամենապարզ տեսակը նրբաշերտ քրոմատոգրաֆիան է (ՆՇՔ): ՆՇՔ-ի դեպքում ստացիոնար ֆազը մետաղյա կամ ապակե թիթեղի վրա նստեցրած սիլիկադեղն է, որն ամորֆ և ծակոտկեն մակերեսով սիլիցիումի օքսիդ է: Այն ունի բավական մեծ կլանող մակերես: Շարժուն ֆազը՝

էլուենտը, լուծիչների որոշակի հարաբերությամբ խառնուրդ է:

Սկզբում ՆՇՔ թիթեղի վրա կետային սկզբունքով կաթեցվում է հետազոտվող խառնուրդը: Ապա խցիկի հատակին ոչ մեծ բարձրությամբ լցվում է էլուենտը: Դրանից հետո թիթեղը տեղադրվում է խցիկի մեջ այնպես, որ անալիզվող խառնուրդը չհավի հեղուկին: Որոշ ժամանակ անց էլուենտը մագական փոխազդեցությունների հաշվին բարձրանում է թիթեղի վրայով, և իր հետ բարձրացնում նաև խառնուրդը: Խառնուրդի առանձին տարբեր տարբեր ուժի փոխազդեցությունների մեջ մտնելով սիլիկադեղնի հետ՝ բաժանվում են: Երբ էլուենտը հատում է վերջնագիծը, թիթեղը հանվում է խցիկից: Նյութերը թիթեղի վրա հայտնաբերվում համար կարելի է կիրառել տարբեր հայտածիչներ (ՈւՖ լամպ, կալիումի պերմանգանատի լուծույթ, յոդի գոլորշիներ և այլն):

ՈւՖ-լամպ

Յոդային

Պերմանգանատային

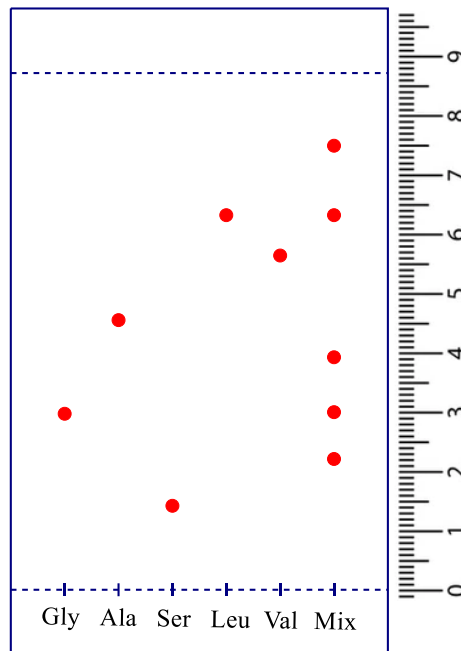
Նյութերի հայտածման երեք մեթոդների իրական պատկերները՝ տարբեր օրինակների վրա:

1. **Բացատրե՛ք**, թե ի՞նչ սկզբունքով են նյութերը հայտնաբերվում ՈւՖ լամպի օգնությամբ:
2. **Բացատրե՛ք**, թե ի՞նչ սկզբունքով են նյութերը հայտնաբերվում պերմանգանատի լուծույթի օգնությամբ:

ՆՇՔ-ի ժամանակ բոլոր նյութերն ունեն բնութագրական հատկանիշ՝ R_f : R_f -ը տվյալ նյութի անցած ճանապարհի հարաբերությունն է էլուենտի անցած ճանապարհին: Ստորև

ՀՔՕ 2022: Նախապատրաստական խնդիրներ:

ներկայացված է ամինոթթուների խառնուրդի (Mix) անալիզի ենթարկված ՆՇՔ թերթիկը (էլուենտը՝ քլորոֆորմ : բենզիլ սպիրտ : քացախաթթու = 100 : 30 : 5):

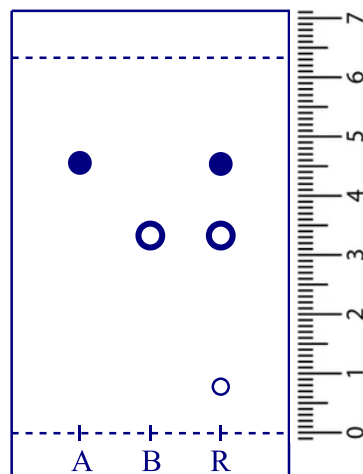

3. **Որոշե՛ք**, թե ամինոթթուների խառնուրդում ի՞նչ ամինոթթուներ են առկա՝ օգտագործելով նկարում պատկերված ՆՇՔ թերթիկի սխեման:

4. **Որոշե՛ք** խառնուրդում առկա հայտնի ամինոթթուների (3-րդ հարցից) պահման գործակիցները՝ R_f :

ՆՇՔ-ի օգնությամբ հնարավոր է հետևել ռեակցիայի ընթացքին: Դիցուք, լուծույթում փոխազդեցության մեջ ենք դրել A և B օրգանական միացությունները՝ քանակաչափորեն: 0.5 ժամ պարբերությամբ ռեակցիոն խառնուրդից վերցրել ենք նմուշ և ՆՇՔ-ի օգնությամբ պարզել նմուշի պարունակությունը:

Ստորև ներկայացված է ռեակցիայի սկզբից մեկ ժամ անց ռեակցիոն խառնուրդի (R) ՆՇՔ թերթիկի պատկերը սխեմատիկորեն:

4. **Որոշե՛ք**, ավարտվե՞լ է արդյոք ռեակցիան, թե՞ ոչ:

5. **Որոշե՛ք**, թե քանի՞ վերջանյութ է ստացվել ռեակցիայի ընթացքում: Ընդունե՛ք, որ ռեակցիայի մեջ մտած բոլոր նյութերը հայտածվել են:

6. **Որոշե՛ք** A և B ելանյութերի, ինչպես նաև խառնուրդում առկա նյութերի պահման գործակիցները՝ R_f :

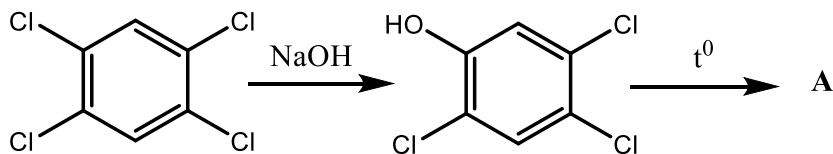
ՀՔՕ 2022: Նախապատրաստական խնդիրներ:

7. Պատկերե՛ք, թե ինչ տեսք կունենա ռեակցիոն խառնուրդի նմուշի ՆՇՔ թերթիկը, եթե այն վերցվել է ռեակցիայի սկզբում՝ մինչև ռեակցիայի ընթանալը:

8. Պատկերե՛ք, թե ինչ տեսք կունենա ռեակցիոն խառնուրդի նմուշի ՆՇՔ թերթիկը, եթե այն վերցվել է ռեակցիայի ավարտից հետո: Ընդունե՛ք, որ ռեակցիան ընթացել է ամբողջությամբ:

Խնդիր 10-15: Ամենաթունավոր թույնը:

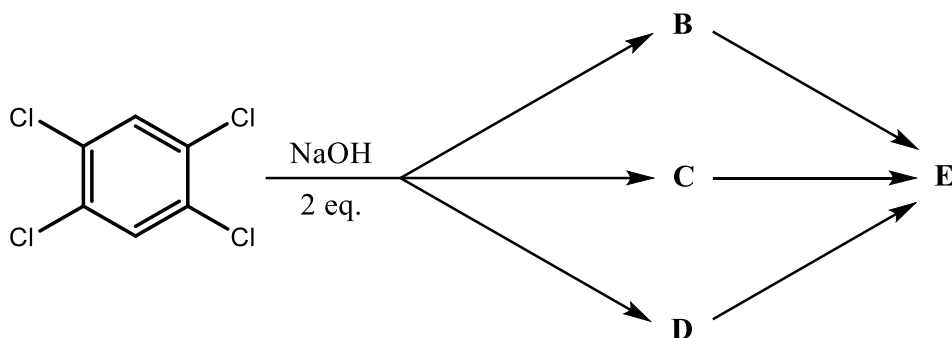
A միացությունը մարդկության կողմից երբևէ ստեղծված ամենաուժեղ թույներից մեկն է: Մահացու չափաբաժինը (LD) մարդու համար՝ 0.07 մգ/կգ է, իսկ մկների համար՝ 0.02 մգ/կգ: Այն սինթեզելու համար օգտագործում են 1,2,4,5-տետրաքլոր բենզոլ՝ որպես էլանյութ, որը հիմքի ներկայությամբ տաքացնելիս վեր է ածվում **A**-ի:

1. **Գծելք A**-ի կառուցվածքային բանաձևը եթե մեկ մոլ **A** ստանալու համար անհրաժեշտ է 2 մոլ 1,2,4,5-տետրաքլոր բենզոլ:

2. **Գծելք** 1,2,4,5-տետրաքլոր բենզոլի բոլոր բենզոլային օղակ պարունակող իզոմերների կառուցվածքային բանաձևերը:

Եթե ռեակցիան իրականացվի հիմքի կրկնակի ավելցուկի ներկայությամբ, ապա կառաջանա **E** պոլիմերային միացությունը:

3. **Գծելք B, C, D** իզոմերների և **E** պոլիմերի տարրական օղակի կառուցվածքային բանաձևերը:

4. **E** պոլիմերի հետազոտությունը ցույց տվեց, որ այն պարունակում է միջինում 50000 գ/մոլ զանգված ունեցող շղթաներ: **Հաշվելք** այդ շղթաներում կրկնվող օղակների միջին թիվը:

Թումը ցանկանում էր թունավորել Ջերիին. և որոշեց օգտագործել **A** միացության փոշին՝ իր մտադրությունն իրականացնելու համար: Այն սինթեզելու համար Թումը որոշեց պատվիրել 1,2,4,5-տետրաքլոր բենզոլ և չոր նատրիումի հիդրօքսիդ: Ընդունեք, որ Ջերիին թունավորելու համար նրա բնակարանում անհրաժեշտ է ստեղծել **A** միացության առավելագույն կոնցենտրացիա (200 մգ/լ): Բնակարանի ծավալը ընդունեք 3 լիտր: Ջերիին կշռում է 20 գրամ, շնչառական ծավալը կազմում է 1 մլ, իսկ նրա օրգանիզմում յուրացվում է ներշնչած օդի 5%-ը: 1,2,4,5-տետրաքլոր բենզոլը հասանելի է 100 մգ-անոց անոթներով, որն արժե 22000 դրամ, իսկ նատրիումի հիդրօքսիդը՝ 25 գ-անոց անոթներով՝ 12000 դրամ արժողությամբ: **A** միացության սինթեզը իրականանում է 60% ելքով:

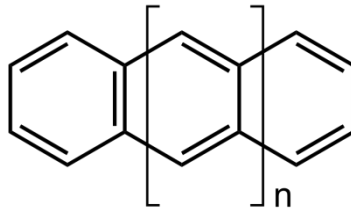
5. **Հաշվելք**, թե որքան գումար է հարկավոր Թումին՝ դավադրությունն իրականացնելու համար:

6. **Հաշվելք**, թե քանի շնչառական շարժումը մահացու կլինի Ջերիի համար՝ թունավորված օդում:

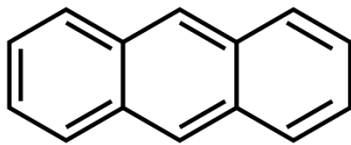
Հ.Գ. Խնդրի կազմման ընթացքում ոչ մի մուկ չի թունավորվել **A** միացությունով:

Խնդիր 10-16: Արոմատիկ իզոմերներ:

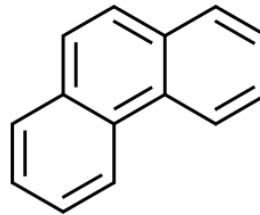
Ացենները կազմում են օրգանական միացությունների առանձին դաս, որոնք կազմված են կոնդենսացված բենզոլային օղակներից:

Սկսած անտրացենից, ացենները կարող են ունենալ «ոչ գծային» իզոմերներ: Օրինակ, անտրացենի իզոմեր ֆենանտրենը.

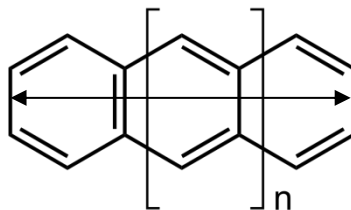
Անտրացեն՝ «գծային»

Ֆենանտրեն՝ «ոչ գծային»

1. **Գծե՛ք** տետրացենի ($n=2$) միայն կոնդենսացված բենզոլային օղակներ պարունակող իզոմերների կառուցվածքային բանաձևերը:
2. **Գծե՛ք** բոլոր մոնոքլորանտրացենների կառուցվածքային բանաձևերը:
3. **Գծե՛ք** բոլոր դիքլորնաֆթալինների կառուցվածքային բանաձևերը:
4. **Գծե՛ք** բոլոր մոնոքլորֆենանտրենների կառուցվածքային բանաձևերը:

Ացեններում ածխածին-ածխածին կապի երկարությունը 140 պմ է:

5. **Հաշվե՛ք** անտրացենում նշված հատվածի երկարությունը (պմ):
6. **Արտահայտե՛ք** ացեններում նշված հատվածի երկարությունը n -ով:
7. **Հաշվե՛ք** օկտացենում նշված հատվածի երկարությունը (պմ):

Խնդիր 10-17: Վյուրցի ռեակցիան:

Դպրոցական դասընթացից հայտնի Վյուրցի ռեակցիան ակիլիհալոգենիդներից C-C միակի կապի ստացման ռեակցիա է, որն իրականանում է նատրիումի հետ փոխազդեցությամբ: Ընդհանուր տեսքով Վյուրցի ռեակցիան կարելի է ներկայացնել հետևյալ կերպ.

որտեղ R-ը ակիլ խումբ է, իսկ X-ը՝ հալոգեն:

1. **Գծե՛ք** այն ակիլիհալոգենիդի կառուցվածքային բանաձևը, որից Վյուրցի ռեակցիայով ստացվում է միայն ն-հեքսան:

2. **Գծե՛ք** այն բոլոր ակիլիհալոգենիդների զույգերի բանաձևերը, որոնցից Վյուրցի ռեակցիայով հնարավոր է ստանալ ն-հեպտան:

Վյուրցի ռեակցիան կարելի է իրականացնել նաև նույն մոլեկուլի վրա գտնվող երկու հալոգենով տեղակալված ածխածինների (երկհալոգենականների) միջև:

3. **Գծե՛ք** այն երկհալոգենականի կառուցվածքային բանաձևը, որից Վյուրցի ռեակցիայով հնարավոր է ստանալ ցիկլոհեքսան:

4. **Գծե՛ք** այն բոլոր նյութերի կառուցվածքային բանաձևերը, որոնք կարող են ստացվել 1, 4, 7-տրիբրոմ-2-մեթիլհեպտանի ներմոլեկուլային Վյուրցի ռեակցիայի արդյունքում:

Վյուրցի ռեակցիան իրականացրել են 1,3-դիբրոմցիկլոբութանի վրա: Արդյունքում առաջացել են **A** ածխաջրածինը և **B** պոլիմերը:

5. **Գծե՛ք A** ածխաջրածնի կառուցվածքային բանաձևը:

6. **Գծե՛ք B** պոլիմերի կրկնվող օղակի կառուցվածքային բանաձևը:

7. **Որոշե՛ք**, թե քանի՞ տեսակ ածխածնի ատոմ է պարունակում **A** ածխաջրածինը:

Նախապատրաստական խնդիրներ 2022

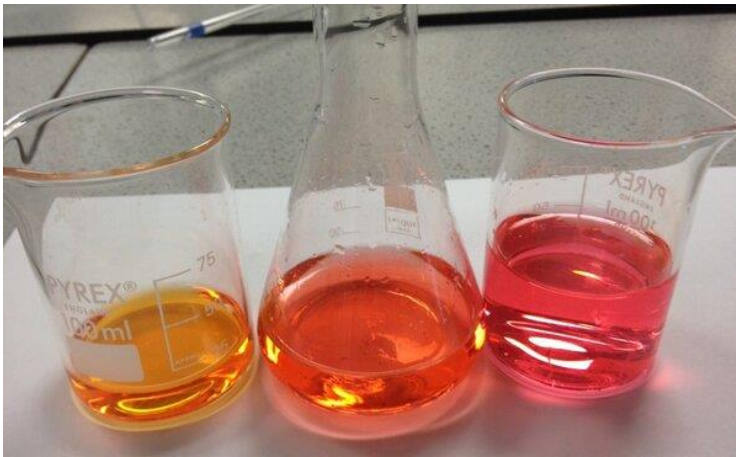
10-րդ դասարան

Փորձնական խնդիրներ

Անհրաժեշտ հմտություններ.

- Ստանդարտ լուծույթների պատրաստում
- Յոդոմետրիկ տիտրումների իրականացում
- Թթվահիմնային տիտրումների իրականացում
- Պերմանգանատոմետրիկ և բիքրոմատոմետրիկ տիտրումների իրականացում

Խնդիր 10-Փ1: NaOH-ի լուծույթի ստանդարտացում:

Կան նյութեր, որոնց լուծույթները հստակ կոնցենտրացիայով պատրաստել հնարավոր չէ, քանի որ դրանք կամ անկայուն են, և երկար մնալիս փոխվում է կոնցենտրացիան, կամ էլ չեն կարող ստացվել հստակ նոսրացումով: Օրինակ, նատրիումի հիդրօքսիդն օդում մնալիս կլանում է ջուր և ածխաթթու գազ, ուստի հնարավոր չէ կշռելով հստակ պատրաստել ստանդարտ լուծույթ: Աղաթթվի ստանդարտ լուծույթ նույնպես հնարավոր չէ պատրաստել հասարակ նոսրացումով: Ուստի այս լուծույթները ստանդարտացվում են

ժամանակի ընթացքում զանգվածի փոփոխություն չկրող նյութերի ստանդարտ լուծույթների օգնությամբ: Թթվահիմնային տիտրումների համար այդպիսի նյութ է ծառայում նատրիումի տետրաբորատի դեկահիդրատը (բորակ):

Ազդանյութեր.

- Բորակ, 5 գ
- Աղաթթվի ~ 0.1 Մ լուծույթ, 100 մլ
- Մեթիլ օրանժի լուծույթ, 5 մլ
- Նատրիումի հիդրօքսիդի ~ 0.05 Մ լուծույթ, 60 մլ

Լաբորատոր ապակեղեն.

- 100 մլ չափիչ կոլբ
- Լաբորատոր կշեռք
- Բյուրետ, 25 մլ
- Էրլենմեյերի կոլբ, 250 մլ

Մաս 1. Աղաթթվի ստանդարտացում

1) Կշռե՛ք և 100 մլ չափիչ կոլբի մեջ ավելացրեք բորակի 3.814 գ զանգվածով նմուշ: Լուծեք քիչ քանակությամբ ջրում, ապա նոսրացրե՛ք ջուրն ավելացնելով մինչև նիշը: Հետո հումոզենացրե՛ք լուծույթը՝ թափահարելով այն:

2) 10 մլ աղաթթվի մոտ 0.1 Մ-անոց լուծույթը պիպետի օգնությամբ լցրեք Էրլենմեյերի կոլբի մեջ, վրան ավելացրե՛ք մեթիլ օրանժի լուծույթի մի քանի կաթիլ:

3) Բյուրետի մեջ լցրե՛ք բորակի լուծույթ:

4) Տիտրե՛ք աղաթթվի լուծույթը մինչև լուծույթի գույնը կարմիրից անցնի դեղին:

5) Կրկնե՛ք տիտրումն անհրաժեշտ քանակությամբ: Գրանցե՛ք ձեր ստացած բոլոր տվյալները:

Մաս 2. Նատրիումի հիդրօքսիդի ստանդարտացում

1) Լցրե՛ք նատրիումի հիդրօքսիդի մոտ 0.05 Մ լուծույթի 10 մլ Էրլենմեյերի կոլբի մեջ, վրան ավելացրե՛ք մի քանի կաթիլ մեթիլ օրանժ:

ՀՔՕ 2022: Նախապատրաստական խնդիրներ:

- 2) Բյուրեղի մեջ լցրե՛ք աղաթթվի ստանդարտ լուծույթ:
- 3) Տիտրե՛ք ալկալու լուծույթը մինչև լուծույթի գույնը կդառնա կարմիր:
- 4) Կրկնե՛ք տիտրումն անհրաժեշտ քանակությամբ: Գրանցե՛ք ձեր ստացած բոլոր տվյալները:
1. **Գրե՛ք** ընթացող բոլոր ռեակցիաների հավասարումները:
2. **Որոշե՛ք** նատրիումի հիդրօքսիդի կոնցենտրացիան:

Խնդիր 10-Փ2: Cu^{2+} իոնների կոնցենտրացիայի որոշում:

Այս փորձի ընթացքում դուք որոշելու եք պղնձի իոնների կոնցենտրացիան յոդոմետրիկ տիտրման միջոցով:

Ազդանյութեր.

- Անհայտ կոնցենտրացիայով CuSO_4 -ի լուծույթ
- $\text{Na}_2\text{S}_2\text{O}_3$ 0.05M
- Սառցային CH_3COOH
- KI, պինդ
- Օսլայի լուծույթ
- թորած ջուր
- Ունիվերսալ ինդիկատոր

Լաբորատոր ապակեղեն.

- Էրլենմեյերի կոլբ 50 մլ, 3 հատ
- Ձագար
- Բյուրետ 25 մլ, 1 հատ
- Մորի պիպետ 10 մլ, 1 հատ
- Ժամացույցի ապակի

Փորձի ընթացքը

- 1) Էրլենմեյերի կոլբ պիպետի օգնությամբ տեղափոխե՛ք 10 մլ պղնձի սուլֆատի լուծույթ:
- 2) Ավելացրե՛ք սառցային քացախաթթու մինչև pH հավասարվի մոտ 4-ի (օգտագործեք ունիվերսալ թղթե ինդիկատոր):
- 3) Ավելացրե՛ք մոտ 2 գ կալիումի յոդիդ: Լավ խառնե՛ք: Կոլբը ծածկե՛ք ժամացույցի ապակիով, տեղադրեք մութ վայր և սպասեք 5 - 10ր:
- 4) Բյուրետը լցրե՛ք թիոսուլֆատով:
- 5) Առաջացող յոդը տիտրե՛ք թիոսուլֆատի լուծույթով՝ մինչև թույլ դեղին լուծույթի առաջացումը:
- 6) Ավելացրե՛ք երկուսից երեք միլիլիտր օսլայի լուծույթ: Լուծույթը գունավորվում է կապույտ:
- 7) Շարունակե՛ք տիտրումը մինչև կապույտ գույնի լրիվ անհետացումը:
- 8) Կատարե՛ք անհրաժեշտ քանակությամբ տիտրումներ:

1. Գրե՛ք ընթացող բոլոր ռեակցիաների կրճատ իոնական հավասարումները:

2. Հաշվե՛ք պղնձի իոնների կոնցենտրացիան (մոլ/լ) սկզբնական լուծույթում: